

„MINT SZÁMÚZÓTT, KI VÁNDOROL...”

MAJOR RICHÁRD

Érettségi vizsgánk előtt, a Tehetségkutató Intézet javaslata, hogy jelentkezem az erdőmérnöki felvételi vizsgára, számomra kellemes meglepetés volt. Annak ellenére, hogy ez a fogalom addig előttem valószínűleg ismeretlen volt, nem számítva az erdők és a szabad természet szeretetét. Mint 20 éves fiatalember, egészen más terveim voltak. Már kiskoromban is, de különösen a 16-ik éveimtől kezdve rendszeresen énekeltem énekkarokban és színelőadásokon, mint műkedvelő szólóénekes. '49. május 1-én, több fellépés után, külön autóbuszunk elakadt a forgalomban Énekkarunk egyik szórakozásaként, ha volt rá idő és alkalom, a kívánságnak megfelelően, áriákat kellett énekelnem. A torlódásban egy ismeretlen ember felkérte a buszunkra. Néhány nappal ezután az illető felismert közülünk egy fiút a villamoson, és megkérdezte, ki vagyok. Majd pedig gimnáziumunk igazgatójának engedélyével elvitt ismerőséhez, a nemzetközileg elismert énektanárhoz, Hetényi Istvánhoz. Találkozónk annál is emlékezetesebb volt számomra, mert ott ismertem meg személyesen Gyurkovics Máriát.

A kérésnek megfelelően átadtam Hetényinek a magammal hozott kottákat, amit kissé kételkedő pillantás követett. Puccini „Tosca”-jából a Levél áriát (lírai tenor) és Erkel „Bánk bán”-jából a Bordalt (bariton fekvésben). A Levél ária szövegét csak olaszul tudtam, Hetényi szemmel látható öröme, amint zongorán kísért (ugyanis a II. világháborút Olaszországban élte végig). Ezután leültünk és kedvesen elbeszélgetett velünk. Majd pedig azt mondta, hogy szeretne velem foglalkozni. Arra a kérdésemre, hogy mi a tandíj egy órára, a válasz olyan összeg volt félórára, hogy sajnálkozás keretében fel kellett állnom. Az ezt követő leülésem még komikusabb lehetett azon megjegyzésére, hogy tőlem semmit sem kér, mert ő biztos, hogy megtalálja bennem a számítását. Elmondtam neki, hogy beadtam kérvényemet felvételi vizsgára a soproni egyetemre. Azzal váltunk el, hogy ha Pesten maradnék, fel fogom keresni. *Akkor láttam őket utoljára.*

A felvételi vizsgám simán ment. Politikailag sem volt problémám, mert különösen apám részéről, mint iparos család leszármazottja, függetlenül apám magánúton végzett iskoláitól, s középosztálybeli státusától, zökkenőmentesen estem át az akkor már dühöngő „szocializmus” egyre szűkülő rostáján. Úgy hiszem, sőt tudom, hogy későbbi szereplésem annál nagyobb csalódást és esetenkénti felháborodást váltott ki a „haladó politikai nomenklatúra” ügybuzgó harcosaiban. Talán itt, származásommal kapcsolatban érdemes lenne megemlíteni, hogy anyai dédapám Zala megyében, mint hivatásos erdész élt.

1953 végén szereztem diplomát, s a felkínált három állás közül - mely kettő alföldfásítási feladatot adott volna - az igazi erdeit, a Devecseri Állami Erdőgaz-

daságban lévő fogadtam el. (Később – némi huzavona után átkerültünk a Magasbakonyi Állami Erdőgazdasághoz.)

De csak akkor tudtam meg, hogy száműzetésbe küldtek, amikor két mérnök kollégámmal jelentkezünk a Devecseri Áll. Erdőgazdaság igazgatójánál, Bocsi Józsefnél. Bocsi kartárs közölte velünk, hogy Pukker Feri („Köcske”) a Padragi Erdészethez kerül, mint erdészvezető-helyettes, Lippenszky Gyula („Lipy”) és én a Devecseri Erdészethez, mégpedig Lipy lesz a helyettesem. Egyébként jó haverok voltunk, mindhárman csaknem két évig együtt rúgtuk a labdát az egyetem focicsapatában. Nehéz volt megértenem az elgondolást a mögött, hogy egy tapasztalatlan, újonnan végzett mérnök tapasztalatlan évfolyamtársa, akinek ugyanaz a végzettsége, legyen az alárendeltje és együtt vegyék át egy 17.000 holdas erdészet vezetését. Akkor az igazgató elém tett egy nehéz páncélladát és annak kulcsát. Kinyitottam. A láda tetején egy köteg üres bérelszámolási kartoték feküdt, alatta pedig takaros csomagokba kötve egy halom pénz.??? Bocsi kartárs így: *1953 Élgazdasága a Terv túlteljesítése révén a Devecseri Áll. Erdőgazdaság. Ez a Devecseri Erdészeti érdeme, azonban több mint 10.000 köbméter bükk csak papíron van levágva, leszállítva és kifizetve, valójában lábon áll. Ezt az anyagot maguknak '54. április közepéig le kell szállítani. Cuppon Károly erdészvezető ezt nem tudta elvállalni, mától kezdve ő az Erdőgazdaság központjában van alkalmazva. „És leesett a 20 fillér”.*

Bemutatkozásunkkor, tiszta vizet öntve a pohárba, bejelentettem, hogy pártonkívüli és hithű katolikus lévén, minden vasárnap megyek templomba. Bocsi József megköszönte őszinteségemet és arra kért, hogy - az ő helyzetére való tekintettel - ezt ne kihívóan tegyem. Régi pártember volt, de jóindulatú. Ha jól emlékszem, előzőleg Heves megyének volt a tanácselnöke. Mindvégig jó viszonyban voltunk. A szakmai kérdésekbe nem avatkozott bele, csupán az érdekelte, hogy a környezetében nyugalom legyen, és hogy ő békében vadászhaszon. Lényegében erdőgazdaságunknál a diktátor Sípos elvtárs, a fogat- és mezőgazdasági előadó volt, egy meglehetősen faragatlan, nagyhangú és durva ember. Megdöbbenve és türelmetlenül vártam a vele való, előbb-utóbb elkerülhetetlen összeütközést, látva azt a visszataszító és megalázó magatartást, ahogy ő a gazdaságnál lévő idős és komoly tudással rendelkező mérnököket és szakembereket kezelte. Az alkalmazottak rettegetek tőle, mert egyben ő volt a PÁRTTITKÁR. *A hatalmukkal visszaélő „hatalmasságok” mindig kihoztak a sodromból.*

A bükk kitermelésére vonatkozó utasítást végrehajtottuk. Közben megismertem a nyárádi favágókat, közelítő fogatosokat. Sőt annak is utána néztem, hogy ki, mit tud Sípos elvtársról és egy nemvárt „gyöngyszemre” akadtam. Az egyik „jóakarója” megsúgta nekem, hogy a Horthy-rendszerben a híres Jutason kiképző őrmester volt. Na, jó.

Komoly összetűzésre akkor került sor, amikor az erdészeti központját Devecserből Magyarpolányba helyeztettem. Sípos elvtárs éppen távol volt, de visszatérve annál hevesebben ellenezte.

Összevezett az igazgatótól kezdve a személyügyin át a főkönyvelőig minden politikai „vazallussal” Kitértek a nagy értekezletet, össze lett hívva az

egész gazdaság, és mind az erdészetek. Sietni kellett, mert tudták, hogy bevonulok katonának. Gyönyörű napos idő virradt ránk - a láthatatlanul tornyosuló viharfelhők ellenére. Zoli bácsi, az új polányi futókocsisom vidáman ügetett velünk végig a Széki-erdőn, visszafogva Mukit és Hullámot, a bővérű futólovainkat. Ötünk között (Lipy és két főerdészem: Kiss Józsi bácsi és Csider Feri bácsi) csak néha esett egy-két elejtett, tréfás megjegyzés, sejtetve a készülő ribilliót. Nem kellett sokáig várnunk. Mire beértünk (úgy emlékszem, kisé késve) a központ úgy tetszett, mint egy feldúlt hangyaboly. Bocsi igazgató megnyitotta a gyűlést. A többire nem emlékszem, csak arra, mikor Sípos elvtárs átvette a szót. Arra sem nagyon emlékszem, hogy mit mondott, csupán arra, hogy rólam volt szó, hogy még az ablakok is remegtek, és egy gemenci szarvasbögés ehhez képest csak nyöszörgés lenne. Felelőségre vont, úgy emlékszem, rettenetesen fenyegetőzött. Azt hiszem, mindenki nagyon sajnált akkor, pillanatnyilag, talán csak Lipy nem, mert ő ismert.

Megkaptam a szót, aránylag csendesen és békítő hangon próbáltam megmagyarázni az értelmét a „bűneimnek”, bár nehéz volt visszafognom annak a forrongó indulatnak a „légnyomását”, amiről csak én tudtam, hogy következik. A meg-megszakító közbeordítások ezt még nehezebbé tették. Aztán „bedobtam”, hogy soha az életben még nem tapasztaltam, hogy egy szakmailag képzetlen párttitkár, nagy tudású, idős szakembereket nap mint nap tologasson le, mint közönséges szaros gatyákat, úgy, mint ennél a gazdaságnál. Ezt halálos csend követte. Ezután jelentősen megemeltem a hangom. *„Kikérem magamnak azt, hogy egy, a szakmámban tahó párttitkár kibelegzen egy szocialista egyetem, a nép pénzén kiképzett szakembert”* Körülöttem hitetlenül derülő arcok és szemek sugároztak a biztatást. Aztán újra remegni kezdtek az ablakok, de nem a vöröstre puffadt, szólalni képtelen Sípos jóvoltából, amikor „ütőkártyámat” vágtam a szemébe: *„Milyen alapon és milyen jogon basáskodik és próbál letiporni egy tahó, horthysta, jutasi őrmester egy szocialista erdőmérnököt? Úgy hiszem, ezt jó lenne kivizsgálni!!!”*

A hatás leírhatatlan volt. Nagyon sok barátot szereztem magamnak. Síposal soha többet nem volt problémám (kivéve egy jelentéktelen kis esetet, ami az ő hatáskörébe esett, de elsiklott felette).

Megszületett gyermekünk, Klárrika. (Arankával még a diplomaterv megvédeése előtt összeházasodtunk). Klárrika fizikailag és szellemileg is szépen fejlődött, előjelét adva kiváló képességeinek. Családunk harmonikusan beleilleszkedett a vidéki környezetbe, az egyszerű népet értve éppúgy, mint a vidéki intelligenciát; a relatív elszigeteltségben. Egyes mérnök kollégáim, irodánk dolgozói, erdészeim, Marci bácsiék (postamesterünk), a helyi iskola igazgatója stb. képezték közvetlen társaságunk, és nem utolsósorban Elréd, a polányi plébános és környezete; akivel kapcsolatban a figyelmeztetést, hogy békepap, csak kissé későn fogadtam meg. Alkalmi futballcsapatot állítottunk össze, sakk- és siver-senyt rendeztünk, és igyekeztünk végrehajtani kötelességeinket, ami nem ment mindig simán.

Vidékünkön ekkor kezdték a téeszeket szervezni. Engem is megkerestek a megyei tanácsról, hogy az emberek meggyőzése terén feltétlenül számítanak rám. „*Ha lesz időm? Miért ne?*” Volt rá gondom, hogy arra sose legyen időm. Mikor elkezdődött a szervezés, engemet már a kora reggel lóháton talált, olyan helyeken, ahová autó és motor nem jöhetett. Úgy éreztem magam, mint egy betyár; a legmélyebben eldugott, legszebb „zugokat” bújtam, cinkosaim a fák, cserjék, csermelyek, vadvirágok, napsugár és a fellegeket kergető szél, nem utolsósorban az erdő lakói, „vadjaim” társaságában, akik most biztonságban érezhették magukat.

Ez az idill azonban nem tartott sokáig.

A dolog azzal kezdődött, hogy Nyilasi István, egy jó képességű és aránylag iskolázott, de nem megbízható erdészem, a polányi kerület vezetője, bajba jutott. Megtudtam, hogy, összejátszva egy sofőrrel és néhány felterhelővel, ipari anyagot adtak el. Tárgyi bizonyíték hiányában megüzentem Nyilasinak, hogy tudok a dologról. Valaki figyelmeztetett, hogy vigyázzak mert az ÁVO-nak dolgozik, akiket ugyancsak ellát faanyaggal. Kora ősszel újabb lopáson értük ezt a társaságot, de a lopott anyagot sikerült velük visszaszállítatnom. Együttal tudomásukra adtam, hogy ez az utolsó eset. *Nem fogadta meg.* Nem sokkal ezután, egy borongós délelőttön Zolti bácsi vitt gazdasági értekezletre Pápára. Gannát elhagyva megállítottam egy ipari minőségű tűzifával erősen megrakott szekeret. Kérésre a kocsis átadta a szállítójegyeket, az anyag a pápai teherpályaudvarra volt irányítva. Egy évvel ezelőtt eltűnt egy szállítójegy-tömbünk, amiért tűvé tettük az erdészetet, eredménytelenül. Sorszámáról azonnal felismertem az eltűnt nyomtatványt, Nyilasi által kiállítva és aláírva. Az anyagra nézve nem volt kétségem, hogy az honnan származik, bár ott nem volt termelés. A kocsisnak nem mondtam semmit. Megtartva a piros példányt, a papírokat aláírtam. Mire Pápára értünk, 13 szekeret ellenőriztem le. Késésünk miatt az igazgató már dühöngött, de nem sokáig. A revizzorral azonnal mentek az állomásra, ahol összesen 72 tonna anyag lett lefoglalva. Azonnal meg akarták tenni a feljelentést, de mivel úgy gondoltam, hogy az ÁVO lehet érdekelve a dologban, elfogadták javaslatomat, hogy másnap reggel irodanyitáskor a revizzor (Molnár Feri) vegye fel a jegyzőkönyvet, amit ott helyben Nyilasisal aláíratunk. A revizzor motorját dugja el a polányi felső végen. A papírokat befejezheti a hálósobánkban. Az igazgató (Német János) pedig ne menjen be a gazdaságra, hanem valahol a bíróság közelében várja meg Ferit, és akkor tegyék meg a feljelentést.

Minden betű szerint történt. Negyed órával azután, hogy Nyilasisit elbocsájtottuk, megjelent irodámban Ányos elvtárs, az ajkai ÁVO-kirendeltség verőlegénye, és követelte a népgazdaságot ért büntett okiratait. Ártatlanul azt hazudtam, hogy revizzorunk épp most ment el az autóbusszal, még Noszlopnál elérhetik. (Az kerülő úton épp más irányban van.) A feljelentés megtörtént, s hogy az egész ügyet gyorsan „jégre tegyék” - Nyilasisit bevonultatták tartalékos katonai szolgálatra, kikapcsolva a civil jogrendet. A kikapcsolás nem sikerült, mert Német igazgató nem volt hajlandó elejteni a vádat. Így aztán Nyilasisit a

tartalékos idő lejártá után véglegesítették, mint politikai katonai nyomozót. *Népi demokrácia! Óh!*

'56 első napjaiban kaptam egy idézést, hogy ekkor és ekkor jelenjek meg puskámmal és fegyvertartási engedélyemmel a Veszprém Megyei Tanács „X” osztályán. Zolti bácsi vitt ki azon az emlékezetes reggelen az ajkai vasútállomásra. Megváltottam a jegyemet és Zolti bácsit hazaküldtem azzal, hogy a 6 órai személyvonattal jövök. Alighogy magamra maradtam, Ányos elvtárs szólít meg vidáman, hogy mi járatban lennék. „*Ó, hát azt itt is el lehet intézni; nem tart sokáig az egész; majd ő hazavitet*” Bementünk a „sötét” épületbe, ahol beinvitáltak a parancsnoki irodába, és bemutattak X ÁVO-s őrnagynak (a nevére nem emlékszem). Az íróasztala előtti székre ültettek, és elém tettek egy „hivatalos” papírt, amiből megtudtam, hogy, mint azonnali hatállyal a magyar nép ellensége vagyok letartóztatva. Az előttem levő „okmány”-ból az is kiderült, hogy nem segítettem elő a termelőszövetkezetek megalakítását, hogy a magyar nép ellenségeivel tartok fenn szoros kapcsolatot és hallgatom a Szabad Európa és más ellenséges államok rádióadásait (most éreztem először testközelben a „békepapi mozgalom” hivatását); hogy engedély nélkül lőttem szarvast és tartok vadász-fegyvert stb. Így lettem vadászból „préda”

Ezután felszólítottak, hogy írjam alá a papírt. Kértem két tollat, egy kéket és egy pirosat. Mondom a karhatalomnak: „*hogy kicsoda a magyar nép ellensége, az egy szubjektív és relatív fogalom, ami egészen más énszerintem, mint azoké, akik ezt a papírt velem aláíratták; ami pedig az orvul lőtt szarvast és a puszkámat illeti, az nem igaz; egyébként itt van velem a fegyvertartási engedélyem*” Ezután amivel nem értettem egyet, áthúztam, és aláírtam a nevemet. Megkezdődött a „puhítás”; egyelőre civilizált módszerekkel. Hogy el sem tudom képzelni azokat a következményeket, amik rám várnak. Hogy ...! És megszólalt a telefon. Az őrnagy letette és kiment. Közben Ányos sajnálkozott, hogy mindezt el lehetett volna kerülni, de ha meghallgatnám a tanácsait, talán még most is tudna rajtam segíteni. Aztán őt is kihívták; egyedül maradtam, de valahogy úgy éreztem, figyelnek. Változatlanul ültem az őrnagy íróasztala előtt, míg kb. de. 11 óra tájban egy szőke, egyenruhás néember behozta a SZABAD NÉP című pártújságot és az íróasztalra tette. Valamikor dél felé, megunva a „légüres teret”, kezembe vettem az újságot és olvasni kezdtem a vezércikket, csak belenézve, mert legalább 4 oldal volt: Hruscsov Sztálint és a GPU-t leleplező, nagy beszéde a szovjet parlamentben. Letartóztatásom pontos dátumára már nem emlékszem, de ez a beszéd villámcsapásként érte a nemzetközi kommunista tábor, és ezen a napon jelent meg először a magyar sajtóban. Engem is villámcsapásként jőzanított ki a Gondviselő.

Sokszor elhangzott környezetemben, s néha még magam is elhittem, hogy szerencsés csillag alatt születtem. Anyám igen hitt benne, és egyetlen fiát, egy különleges anyajegy miatt a hátamon, még Sziriusz apóhoz is elvitte. A „jóslat” olyan sokatmondó volt, hogy ahhoz képest az életem csaknem kudarcnak mondható, így ezt felejtjük is el.

A vezércikket olvasva kezembe vettem a piros tollat és aláhúzogattam a csaknem személyesen rám vonatkozó részeket: a sztálinizmus és titkosrendőrsége emberi jogokat tipró letartóztatásairól, hamis vádakon alapuló vallatásairól és ítéleteiről, kivégzéseiről stb. Valamikor délután 4 óra tájban jött vissza az őrnagy Ányossal, s magyarázkodni kezdett, hogy miért várokoztattak. Amire én azt válaszoltam: „tudom”. Ettől az őrnagy dührohamot kapott; hogy az a vonal, amin ő a napot töltötte, senki által sem lehallgatható. Erre én: *”itt van a mai SZABAD NÉP, aminek a vezércikke énrolam szól, de ne fárassza magát az egészszel, csak azt olvassa el, amit aláhúztam és engedjenek ki WC-re, mert már nagyon kell”*.

A hatás csaknem komikus volt. Aztán kivezettek, és miután elvégeztem a dolgom, levittek valamilyen alagsorba, ott bezártak egy gyengén megvilágított, apró kis helyiségbe egy székkal. Nem tudom, meddig voltam ott, mert az órámmal együtt elvettek tőlem mindent. Néhány óra múlva felvittek az őrnagy irodájába „beszélgetni”; valamikor éjszaka lehetett, ugyanis a bóbiskolások között elvesztettem az időérékemet. Ez másnap is ugyanúgy ment, csak WC-re mehettem, enni sem adtak. Valamikor a második napon kibújt a szög a zsákból, ami jellemző volt ennek a sötét társaságnak az intelligenciájára: *„ha kibékülnék a Nyilasival és beszüntetném ellene az eljárást, minden el lesz felejtve”* Szellemi nívójukat fáradtan is nevetségesnek találtam. *„Én a Nyilasira nem haragszom. De sajnos rossz malomban örölnék, mert nem én jelentettem fel és a bizonyítékok nem az én tulajdonomban vannak. Én csupán egyetlen tanú vagyok a sok közül, és ha esetleg engem nem találnak, abból még több bonyodalom lehet; mint ahogy Hruscsov elvtárs azt kifejtette a szovjet parlamentben. Mégér ez annyit maguknak?”*

Jó néhány „kihallgatás” után, valamikor a harmadik nap éjszakai vagy hajnali óráiban ismét alá kellett írnom egy papírt, amin elismertem: hogy semmi bántódásom sem történt, és minden tulajdonom visszakaptam: elismerem, hogy tevékenységem következtében házi őrizetben vagyok, foglalkozásomra való tekintettel lakásomtól 20 km-nél távolabbra csak az Ajkai Kirendeltség írásos engedélyével mehetek, minden kedden a Kirendeltségen kell jelentkeznem és minden szerdán otthon kell tartózkodnom. Ezután pedig lelkemre kötötték, hogy az itt történekről még a feleségem sem tudhat egy szót sem. Hajnal volt, sötét és nagy hóvihár. Térdig érő hóban gyalogoltam haza Polányba (9 km), fáradtan, de megkönnyebbülve tudván azt, hogy a nehezén túl lennék. Már derengett, mikor Polány határába értem. Egy lélekkel sem találkoztam. A forgalom a nagy hóesés miatt mindenhol elakadt, a munkásbuszok sem mentek. Csak én. Néha-néha az égre néztem, mert minduntalan a SZABAD NÉP vezércikke ötlött fel előttem, meg a kopasz útszéli nyárfák.

Aranka kisírt, álmatlan szemekkel fogadott, és elmondta, hogy az igazgatóval együtt a megyén és minisztériumon át minden „követ” megmozgattak, de rólam seholy senki sem tudott semmit. Egyszerűen eltűntem. Elmondtam neki mindent. Aztán felhívtam Német János igazgatót, s mikor szóhoz jutottam: *„Német kartárs, csak annyit mondhatok, hogy nem mondhatok semmit”* Meg-

értette és mindenki más is. Másnap megjelent egy elegáns fekete autó, egy elegáns, fekete ruhás „úriemberrel” valamilyen minisztériumból (lehetséges, hogy nekik ment volna a faanyag ?); félrehívott, és bizalmasan elbeszélgetett velem megnyugtatóan, hogy a mi országunkban senki sem tűnhet el. Együttal megnyugtatóan, hogy mindenről tudomásuk van, de **mindaz, ami ezzel az ügygel kapcsolatban van, az szigorúan titkos.**

Valahogy megváltozott körülöttünk a világ. Vadászni már nem mentem. A gazdaságnál bizalmasan közölték velem, hogy készülünk fel, mert az év végén át leszek helyezve erdészvezetőnek Bakonyszentlászlóra. Nem éreztem örömet, de tudtam, hogy innen el kell mennünk. Egy októberi estén Bartók tanácselnök három fullajtárral bekopogtatott az erdészetre, egy papírt lobogtatva, aminek értelmében nem a megbízható személyektől azok lőfegyverét ideiglenesen lefoglalja. Nem vitatkoztam velük. De tudtuk, hogy valami nincs rendben. Másnap reggel korán keltem és - szokás szerint - bekapcsoltam a rádiót. A szokásos műsor helyett különös zene; aztán lövések, majd gépfegyverropogás; majd ismét zene. Később egy „síri” hang bejelenti az utcai harcokat. Rövid idő múlva erdészetiünk „hangyabollyá” változott, s az események mindannyiunkat drámai sebességgel ragadtak magukkal.

Még csaknem a reggeli órákat tapostuk s erdészeink nagy része befutott, még a távoli kerületekből is, hívás nélkül. Egy csoportjuk elindult, hogy puskámat visszaszerezzék a tanácselnöktől, és hogy felhúzzák egy fára. Kegyetlenül lehordtam őket, mondván, mutassuk meg a kommunistáknak, hogy mi különbek vagyunk és senkinek sem lehet bántódása. A puskámat visszahozták, és Bartók csak néhány nagy pofont kapott. Fekete párttitkáréknál már sokkal melegebb volt a helyzet, őket Aranka csaknem saját kezűleg mentette meg a TSZ-be kényszerített parasztok haragjától, de ők is megúszták. Megalakítottuk a forradalmi bizottságokat. Minden a „föld”-ből fakadt, mint tavasszal a vadvirágok. Feladtuk a tiltakozó táviratokat Moszkvától kezdve az ENSZ-ig. A forradalom második napján befutott Tatáról egy fellobogózott katonai terepjáró kocsis vagy fél tucat katonával, Nyilasit keresték. És, érdekes módon, az én esetemet részletesen ismerték. Kivégző osztag volt. Jól sejtették, hogy én tudom, hol keressék Nyilasit; de én azt hazudtam, hogy nem tudom. Különösen feleségére és két kisgyerekeikre való tekintettel nem árultam el nekik, hogy a szüleinél bújkál Nyirádon. A forradalom után sem tért vissza az erdészethez, hanem a nyirádi bányánál helyezkedett el.

Az egész országot magával ragadta a régóta várt felszabadulás érzése annak ellenére, hogy a gazdasági élet rendje „pillanatnyilag” felborult. De az emberek spontán viszonyultak a helyzethez. Tudván a milliós főváros állapotát, megindítottuk a környező falvakban az élelmiszergyűjtést, és 30-án az én vezetéssel elindítottuk a teherautó-karavánt Pestre. Máshonnan is dőlt a falvak ingyenes adománya, és nyoma sem volt az üzérkedőknek. Pesten érintkezésbe léptünk az ideiglenes forradalmi szervekkel és november 1-jén adtuk le a szállítmányokat a Vásárcsarnokban. Én kimentem anyámhoz Kispestre, de ő a keresztszüleimnél volt Kőbányán. Jöttömre nagy volt az öröm, de sajnos nem sokáig. Másnap volt

a találkozóim sofőrjeinkkel, de a megbeszélrt helyen csak üzenet várt. El kellett menniük mert megtudták, hogy az oroszok körülrárik a fővárost. Visszamentem Kőbányára rábeszélrti anyámat és keresztszüleimet, hogy jöjjenek velem; lehet, hogy nyugatra kell mennem. Aztán másnap éjjelre megindult a „pokol”

Pestről lehetetlen volt kijutnom, így egyelőre maradtunk együtt. A telefon és minden közszolgáltatás megszűnt. Sem Polánnyal, sem Sopronnal nem tudtam érintkezésbe lépni. Keresztapám 1945 előtt a Lampartban volt osztályvezető, mivel az hadiüzem volt, a németek 1944 elején nyugatra vitték őket, mindketten perfekt beszéltek németül. A háború után keresztszüleimet B-listázták, a vagyonukat elkobozták, csak alkalmi munkákkal tengették életüket. Édesanyám 1949 után magára maradt. Mielőtt Sopronba indultam, apám beszélt velem, és tudtomra adta, hogy én felnőtt lévén, ő válik anyámtól és újranősül. Erre az én válaszom az volt: „*ha ezt valóban megtenné, úgy nézzen rám, hogy most lát utoljára*” Soha többé nem találkozott velem. Anyám elhelyezkedett a SIEMENS elektromos műveknél, házunktól néhány percnyi járásra. Nehéz élete volt, és én soha sem tudnám neki visszafizetni, amit értem tett. De most, az '56-os viharban ismét együtt voltunk, és tudtam, hogy nemsokára mennem kell és anyámat is viszem. Nov. 12-e után elcsendesedtek a fegyverek, már csak az idegen járőrök és fegyverek őrizték a romba döntött magyar fővárost.

Felkerestem még egy-két régi társamat, akikkel a háború alatt a Mária utcai jezsuiták vezetésével az ellenállási mozgalomban vettem részt a németek és nyilasok ellen, majd a háború után a kommunisták ellen. Sejteken működünk, amiket nehéz felgöngyölni. De 1948-ban, mikor nagyon meleg lett a helyzet, Kuhár Miki kiszökött; Páter Pálos letartóztatása után 25 évet „ült” Miklóssal soha többé nem találkoztam; most '56-ban öccsétől, Karcsitól tudtam meg, hogy beállt a francia idegenlégióba. Ahogy „némaság” borult a fővárosra, bementem néha, hogy megtudjak valamit a kijutás lehetőségeiről, de ahol nemrégén még a forradalmárokkal ölelkeztünk, már csak a romok között botorkáltam, más, hasonló „bujkálókkal”, a tekintetünkből olvasva: kik vagyunk.

Aranka nevében 21-én kaptunk egy kétségbeesett táviratot Sopronból, hogy rólam nincs semmi hír. Megtudtam, lehet, hogy Szombathely felé indítanak vonatot. Anyámmal vonatra ültünk, Cellben pedig átszálltunk egy alkalmi motorra Sopron felé. Feleségem szüleinél nagy volt az öröm, de Aranka és Klárka még Polányban voltak. A táviratot Aranka neve alatt egy barátja a soproni postán adta fel. Azt tudtuk, hogy nekem veszélyes lenne Polányba menni. Így apósom ment le Polányba. Valóban jó, hogy nem mentem, mert a „föltámadt” ÁVO nap mint nap keresett. De Arankát még jobban megfélemlítették polányi ellenségeink, akiket lopáson fogtam, különösen egy durva felvidéki telepes, Dávid nevű felterhelő. Mindannyian tudtuk, hogy nincs vesztegetni való időnk. Két-három napi soproni tartózkodás után sógornőm, Mária segítségével, egy teherautósofőr ismerőse által, szénporos ábrázattal, mint ottani bányász, Brennebergbánya közelében léptük át a határt; Aranka, anyám és én, Klárikát cipelve, erdőn, hegyen át. Szerencsénk volt, mert akkor már nagyon őrizték a határt. Alighogy átértünk, jött a járőrcsapat farkaskutyákkal, de mellettünk állt már két osztrák határőr.

Azonkívül ami rajtunk volt, csak mérnöki oklevelemet és legfontosabb igazolványainkat hoztuk. Megkönnyebbülve bár, de szomorúan néztünk vissza házánkra a brennbergi hegyekből.

Soha nem terveztük ezt a lépést. És amikor ott, „kinn”, elárvulva kérdezte tőlem a hozzám legközelebb álló két személy: „*most mi lesz velünk és hová megyünk?*” Nem felejttem rémületüket válaszomra: „*British Columbiába*” „*Édes Jó Istenünk, hát az hol van?*” „*Kanadában*”

Három éves lehettem, amikor keresztapám könyvtárában találtam egy nagyon vastag könyvet, sok képpel: A FÖLD ÉS LAKÓI. Attól kezdve, ha náluk voltunk, még diák koromban is mindig azt a könyvet bújtam, ahol minden ország földrajza, néprajza, természetrajza, ipara és kereskedelme, sőt történelme is részletesen volt le írva és illusztrálva. Kikerestem azt a távoli országot, ahová mennék, ha el kellene hagyni hazámat. És amikor az osztrák magaslatról szomorúan vettem búcsúpillantást magyar erdeimre, amelyektől lehet, hogy végleg búcsút kell vennem, akkor lelki szemeim előtt feltűnt a zsongó társaságtól félrehúzódott kisfiú a szőnyegen hasalva egy vastag könyvvel; valahol nagyon messze attól, ami őt körülvette.

Kanada akkor már nem fogadott; kivéve a külön repülőkkal szállított zsidó származású menekülteket, de hát mi csak magyarok voltunk. Amerikába vagy Ausztráliába mehettünk volna meg Angliába; én ezt választottam, Kanada domíniumi kötődése miatt. A gyűjtőtáborból vonattal, majd hajóval kerültünk Angliába. Angolul egy szót sem tudtunk, de én egy kicsit beszéltem franciául és németül. Angliában sokan beszélnek a francia nyelvet. Munkát is kaptam egy gépgyárban, közel Londonhoz, irodában bérelszámolásnál alkalmaztak. A magyar sorssal kapcsolatban talán az angoloknak volt a legőszintébb lelkiismeret-furdalásuk, sok barátot szereztünk. Mégis kicsit nehezteltek rám (Arankával együtt, aki igen kedvelte Angliát), mert nem fogadtam el egy erdőmérnöki pozíciót az Oxfordi Egyetem Tanulmányi Erdészetiénél egy berendezett házzal és aránylag jó fizetéssel, mivel a túlzásfolt Európából Kanadába igyekeztem.

Angliából Észak-Írországra kerültünk, ahol a kormány egy nagy tábort állított fel a Kanadába készülő magyar menekültek részére. A családosok tengerparti nyaralókban lettek elhelyezve. Engem némi fizetéssel a tábor adminisztrációjában alkalmaztak. Itt értesültünk a soproni egyetem kanadai bevándorlásáról. Rövidesen levelet váltottunk Soós Jósikával, aki csatlakozott az egyetemhez. Kétségbeesett lélekkel készültünk a kivándorlásra.

Az írországi táborban a kanadai provinciák befogadási terve alapján közel ezer menekültet kellett elosztani. A British Columbiába induló csoportot '57. április közepén a Flying Tiger nevű repülő társaság szállította Kanadába. A március 15-i ünnepélyen még felkértek, hogy énekeljek, amihez akkor nem sok kedvünk volt, de elvállaltam. Sikeres fellépésem ellenére sem hiszem, hogy enyhítettem sorstársaim letargiáján: zongorakiséret mellett énekeltem Kacsóh Pongráctól „Rákóczi megtérését” és Erkel Bánk bánjából a „Mint száműzött, ki vándorol” énekszámokat. Akkor már készülődtünk a hosszú útra, leszámolva a visszafordíthatatlan közelmúlttal, hogy a világ másik végén kezdjük új életet.

Soós Jóska barátommal és évfolyamtársammal ismét levelet váltottunk. Ő akkor már Powel Riverben volt a soproni egyetemi karral, és hívott, hogy minél hamarabb csatlakozzam hozzájuk a nyári munkalehetőségek és az egyetemi tantestületben való elhelyezkedésem érdekében. Közeledett indulásunk napja, majd útra keltünk.

A minket szállító repülőgép csak Edmontonig repült, mert B.C. (British Columbia) már nem fogadott több menekültet. Minket, mint családosokat, egy hotelban szállásoltak el. Az akkor még igen fejletlen „vadnyugati” Edmonton nem a legjobb benyomást keltette bennünk. Érkezésünk napján az utcákat koszos, vastag jég és fekete por borította, -10°C hőmérséklettel; 24 órával később bokáig érő sár és $+27^{\circ}\text{C}$ hőség. Volt is mit hallgatnom Anglia után. Hallgattam is, mert nem ez volt számomra a „végállomás” Még egy hetet sem voltam ott. Mivel családomat biztonságban éreztem, úgy döntöttünk, hogy vonattal B.C.-be megyek. Ott keresek munkát, és amint lehet, elküldöm az útiköltséget és bérelek lakást. Megváltottam a jegyet és vonatra ültem.

Csodálatos út volt, ahogy a prériről a Sziklás-hegységbe értünk, és a vége-láthatatlan, több ezer méteres hegláncok között a Csendes-óceán partján fekvő, festői szépségű Vancouverba ért vonatunk, több mint 24 órás utazás után. A hófödte csúcsok és szélről tépett, magas gerincek alatt húzódó hatalmas erdőségek között csattogó kerekek üteméhez dúdolták emlékeim a dalt: „Őszi harmat után, Nagy hegyeknek ormán, Fújdogál a hideg szél...”; valahogy úgy éreztem, mintha hazajönnék; valahonnan a nagyon messzi múltból. A vancouveri autóbusszállomáson jegyet váltottam és felültem a Powell River-be tartó autóbuszra. Ez egy több mint 100 km-es út két helyen tengeri hajójáráttal kombinálva. Egész éjszaka úton voltam, és valamikor a hajnali órákban értem Paul Riverbe. Vagy 3 órát egy padon dideregtem, míg reggel lett és megkerestem a soproniak táborát, ami a háború alatt katonai tábor volt. Akkor a helybeli papírgyár tulajdonát képezte. A még táborban található ismerőseim nagy örömmel fogadtak, mert akkor már a soproni társaság nagy része szétszéledt a nyári munkára, hogy az induláshoz szükséges pénzt megkeressék. Itt volt legnépszerűbb fiatal tanárunk, Adamovich László, akitől az út-, vasút-, és hídépítés tudományát tanultuk; Baranyay Jóska mikrobiológus és az erdőművelés adjunktusa, családjával együtt legigazabb barátunk; Sziklai Oszi, az erdőtelepítés nemzetközileg ismert szaktanára; Jablanczy Sándor, volt művelés professzorom; és még többen tanárok, tanársegédek és volt évfolyamtársaim közül, akikkel - és sok esetben családjukkal is - szoros kapcsolatunk volt akkor és jelenleg. Ugyanitt ismerkedtem meg több tanárral és sok diákkal is, akiket előzőleg nem ismertem és ezután bővítették baráti körünket. Külön ki kell emelnem vadásztársaimat: Baranyay Jóskát (aki sajnos már jó néhány éve nincs velünk), Soós Jóskát, Szy Furit és Budai Gézát, akik közül ekkor csak Baranyay Jóska és Szy Furi volt ott.

Nehéz lenne élethűen érzékeltetni azt a lelki állapotot és letargiát, amelybe a száműzetés első éveiben az '56-os Magyar Forradalom menekültjeinek túlnyomó része roskadt. Sokan voltunk, akik évtizedekig sem hevertük ki drága hazánk csaknem megsemmisítő összetörését és megaláztatását a világ hatalmasai

által, aminek a Szovjetunió csupán egyik szereplője volt. Századunk világháborúinak, Trianonnak és az antant hatalmi „játékának” még napjainkban, az új ezredforduló küszöbén sem látjuk a végét. Hazánk ma is éppúgy játékszere ennek a politikai játszmának, mint az elmúlt 90 évben. Sorsunk különös iróniájaként honvágyunkat, sajnós, semmi sem látszik úgy csillapítani, mint az ezredforduló utolsó 10 évének magyar politikusai...